

Zaak C-461/23

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

24 juli 2023

Verwijzende rechter:

Niedersächsisches Oberverwaltungsgericht (hoogste bestuursrechter van de deelstaat Nedersaksen, Duitsland)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

4 juli 2023

Verzoekende partij:

Umweltforum Osnabrücker Land e. V.

Verwerende partij:

Landkreis Osnabrück

Voorwerp van de procedure in het hoofdgeding

Milieurecht – Richtlijn 92/43/EEG – Beoordeling van de milieugevolgen van bepaalde plannen en programma's – Richtlijn 2001/42/EG – Strategische milieubeoordeling – Regeling tot aanwijzing van een beschermd landschapsgebied – Onderdelen die leiden tot een verplichting om een strategische milieubeoordeling te verrichten

Voorwerp en rechtsgrondslag van het verzoek om een prejudiciële beslissing

Uitlegging van het Unierecht, artikel 267 VWEU

Prejudiciële vragen

- 1) Moet artikel 3, lid 2, onder b), van richtlijn 2001/42/EG (hierna: „SMB-richtlijn”) juncto artikel 6, lid 3, van richtlijn 92/43/EEG (hierna:

- „habitatrictlijn”) aldus worden uitgelegd dat alle bepalingen in een handeling waarmee een lidstaat een gebied aanwijst als speciale beschermingszone overeenkomstig de habitatrictlijn, ongeacht de inhoud ervan, moeten worden geacht direct met het beheer van het gebied verband te houden of daarvoor nodig te zijn, zodat de handeling als plan niet onderworpen is aan een milieubeoordeling overeenkomstig artikel 3, lid 2, onder b), van de SMB-richtlijn juncto artikel 6, lid 3, van de habitatrictlijn, of kan al naargelang de inhoud van de afzonderlijke bepalingen een verschillende benadering wenselijk zijn, zodat afzonderlijke bepalingen van een dergelijke handeling als (onderdeel van) een plan moeten worden beschouwd direct verband te houden met of nodig te zijn voor het beheer van het gebied, terwijl dit voor andere bepalingen van deze handeling als (onderdeel van) een plan niet geldt?
- 2) Indien het tweede deel van de eerste prejudiciële vraag bevestigend wordt beantwoord: moet artikel 3, lid 2, onder b), van de SMB-richtlijn juncto artikel 6, lid 3, van de habitatrictlijn aldus worden uitgelegd dat een afzonderlijke bepaling in een handeling van een lidstaat waarmee een gebied als speciale beschermingszone in de zin van de habitatrictlijn wordt aangewezen, instandhoudingdoelstellingen worden vastgesteld en eisen en verboden worden opgesteld, moet worden beschouwd als (onderdeel van) een plan dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied wanneer deze bepaling middels de vaststelling van concrete criteria en voorwaarden activiteiten in het gebied uitzondert van de werkingssfeer van de opgestelde eisen en verboden en deze activiteiten niet direct dienen om te voldoen aan de instandhoudingsdoelstellingen, maar moeten worden beschouwd als op beheer of onderhoud gerichte maatregelen die andere doelen dienen en zijn aan te merken als project in de zin van artikel 6, lid 3, van de habitatrictlijn?
- 3) Indien de tweede prejudiciële vraag bevestigend wordt beantwoord: moet artikel 3, lid 2, onder b), van de SMB-richtlijn juncto artikel 6, lid 3, van de habitatrictlijn aldus worden uitgelegd dat het niet uitgesloten kan worden geacht dat zich een significante aantasting van het gebied voordoet als gevolg van een in een handeling tot aanwijzing van een gebied als speciale beschermingszone in de zin van de habitatrictlijn opgenomen bepaling zoals beschreven in de tweede prejudiciële vraag, waarin de criteria en voorwaarden voor de uitvoering van de daaronder vallende, als project in de zin van artikel 6, lid 3, van de habitatrictlijn aan te merken activiteiten voldoende concreet zijn vastgesteld, wanneer het nationale recht niet voorziet in een verplichte goedkeuring voor deze activiteiten en de bevoegde instantie wegens de genoemde bepaling in de handeling voor deze activiteiten in afzonderlijke gevallen ook afziet van een voorafgaande melding en van het verrichten van een beoordeling van de gevolgen van het project voor het gebied overeenkomstig artikel 6, lid 3, van de habitatrictlijn of daarentegen in afzonderlijke gevallen een beoordeling van de gevolgen van het project voor het gebied verricht en daarbij als criterium

voor de beoordeling van het project hanteert of is voldaan aan de criteria en voorwaarden die zijn opgenomen in de bepaling zoals beschreven in de tweede prejudiciële vraag?

- 4) Indien de tweede prejudiciële vraag bevestigend wordt beantwoord: moet artikel 3, lid 2, onder b), van de SMB-richtlijn juncto artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn aldus worden uitgelegd dat niet valt te vrezen voor een significante aantasting van het gebied als gevolg van een in een handeling tot aanwijzing van een gebied als speciale beschermingszone in de zin van de habitatrichtlijn opgenomen bepaling zoals beschreven in de tweede prejudiciële vraag wanneer de activiteiten die onder een dergelijke bepaling vallen doorgaans al vele jaren worden uitgeoefend en op grond van de in de bepaling vastgestelde criteria en voorwaarden voor de uitoefening van deze activiteiten in elk geval geen intensivering of uitbreiding ervan in het gebied mogelijk is?
- 5) Indien er op grond van de antwoorden op de bovenstaande prejudiciële vragen van moet worden uitgegaan dat er sprake is van een verplichting tot het verrichten van een milieubeoordeling overeenkomstig artikel 3, lid 2, onder b), van de SMB-richtlijn juncto artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn wegens de inhoud van afzonderlijke bepalingen van een handeling tot aanwijzing van een gebied als speciale beschermingszone in de zin van de habitatrichtlijn: moet artikel 3, lid 3, van de SMB-richtlijn aldus worden uitgelegd dat indien de aanwijzing van het gebied moet worden beschouwd als de vaststelling van het gebruik van kleine gebieden op lokaal niveau, een instantie van de lidstaat op grond van de reeds eerder bestaande indeling van het gebied als gebied van communautair belang in de zin van artikel 4, lid 2, derde alinea, van de habitatrichtlijn er in de regel van uit moet gaan dat de aanwijzing als beschermd gebied waarschijnlijk significante gevolgen heeft voor het milieu?
- 6) Indien er op grond van de antwoorden op de bovenstaande prejudiciële vragen van moet worden uitgegaan dat er sprake is van een verplichting tot het verrichten van een milieubeoordeling wegens de inhoud van afzonderlijke bepalingen van een handeling tot aanwijzing van een gebied als speciale beschermingszone in de zin van de habitatrichtlijn: moet artikel 3, lid 2, onder b), van de SMB-richtlijn juncto artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn aldus worden uitgelegd dat alleen deze afzonderlijke bepalingen voorwerp van de milieubeoordeling behoeven te zijn of moet een dergelijke milieubeoordeling betrekking hebben op de gehele inhoud van de handeling?
- 7) Indien er op grond van de antwoorden op de bovenstaande prejudiciële vragen van moet worden uitgegaan dat er sprake is van een verplichting tot het verrichten van een milieubeoordeling wegens de inhoud van afzonderlijke bepalingen van een handeling tot aanwijzing van een gebied als speciale beschermingszone in de zin van de habitatrichtlijn: moet

artikel 4, lid 1, van de SMB-richtlijn, waarin is bepaald dat de in artikel 3 van de richtlijn bedoelde milieubeoordeling tijdens de voorbereiding en vóór het aannemen van een plan of programma moet worden verricht, aldus worden uitgelegd dat een uitgebleven milieubeoordeling van een plan of van onderdelen van een plan niet achteraf kan worden verricht via een aanvullende procedure na het aannemen van het plan of van onderdelen van het plan, waardoor de procedurefout van een uitgebleven milieubeoordeling achteraf zou kunnen worden hersteld?

Aangevoerde bepalingen van Unierecht

Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (hierna: „habitatrictlijn”), met name artikel 4, lid 2, derde alinea, en artikel 6, lid 3

Richtlijn 2001/42/EG van het Europees Parlement en de Raad van 27 juni 2001 betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma’s (hierna: „SMB-richtlijn”), met name artikel 3, lid 2, en artikel 4, lid 1

Aangevoerde nationale bepalingen

Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege – Bundesnaturschutzgesetz (wet betreffende natuurbescherming en landschapszorg; hierna: „BnatSchG”) van 29 juli 2009 (BGBl. I blz. 2542), laatstelijk gewijzigd bij artikel 3 van de wet van 8 december 2022 (BGBl. I blz. 2240), met name §§ 22, lid 2a, 26, 32, 33, 34, 36 BNatSchG

Gesetz über ergänzende Vorschriften zu Rechtsbehelfen in Umweltangelegenheiten nach der EG-Richtlinie 2003/35/EG – Umwelt-Rechtsbehelfsgesetz (wet betreffende aanvullende bepalingen inzake de beroepsmogelijkheden in milieuaangelegenheden overeenkomstig richtlijn 2003/35/EG; hierna: „UmwRG”) in de versie van de publicatie van 23 augustus 2017 (BGBl. I blz. 3290), laatstelijk gewijzigd bij artikel 2 van de wet van 14 maart 2023 (BGBl. 2023 I nr. 71), met name §§ 1, lid 1, eerste volzin, punt 4, 4, 7, lid 3, UmwRG

Gesetz über die Umweltverträglichkeitsprüfung (wet op de milieueffectbeoordeling; hierna: „UVPG”) in de versie van de publicatie van 18 maart 2021 (BGBl. I blz. 540), laatstelijk gewijzigd bij artikel 2 van de wet van 22 maart 2023 (BGBl. 2023 I nr. 88), met name §§ 35 tot en met 37, UVPG

Verordnung über das Landschaftsschutzgebiet „Bäche im Artland” (verordening inzake het beschermd landschapsgebied „Bäche im Artland”) in de gemeenten Quakenbrück, Fürstenau en Bersenbrück alsmede de gemeenten Menslage, Nortrup, Badbergen, Berge, Bippen, Eggermühlen, Kettenkamp, Ankum en

Merzen, Landkreis Osnabrück (hierna: „LSG-verordening”) van 30 september 2019 (publicatieblad voor de Landkreis Osnabrück nr. 20 van 30 oktober 2019).

Kort overzicht van de feiten en de procedure

- 1 De prejudiciële vragen worden gesteld in het kader van een procedure tot rechterlijke toetsing waar de verzoekende partij, een volgens § 3, lid 1, UmwRG erkende vereniging voor milieubescherming, en de verwerende partij twisten over de doeltreffendheid van een verordening inzake een beschermd landschapsgebied.
- 2 De aanwijzing van het beschermd landschapsgebied dient ter bescherming van het Fauna-Flora-Habitat-gebied (hierna: „FFH-gebied”) „Bäche im Artland” (site-code DE-3312-331) dat zich in de landschappelijke regio „Ems-Hunte-Geest en Dümmer-Geestniederung” bevindt en enkele waterlopen alsmede aangrenzende landschapsgebieden omvat. Het FFH-gebied „Bäche im Artland” is een fijnmazig stelsel van stromend water met voor een deel zeer natuurgetrouw ontwikkelde beken die met name een belangrijke habitat vormen voor vissoorten van bijlage II bij de habitatrichtlijn. Aaneengesloten aan de waterlopen bevinden zich bossen, akkers en heidevelden, waarbij het gaat om typen habitats van prioritair belang en niet prioritair belang in de zin van de habitatrichtlijn.
- 3 In de procedure voor het opstellen van de LSG-verordening heeft de verwerende partij inspraak georganiseerd met een uiteenzetting van het ontwerp van de verordening en de bijbehorende kaarten en een motivering gegeven en daarbij onder andere ook de verzoekende partij betrokken. Deze heeft bij brief van 19 februari 2019 met betrekking tot het ontwerp van de verordening zijn standpunt bepaald. Een strategische milieubeoordeling (hierna: „SMB”) met inbegrip van het opstellen van een milieurapport of een SMB-vooronderzoek is voor de vaststelling van de LSG-verordening niet verricht.
- 4 De LSG-verordening is op 31 oktober 2019 in werking getreden met de bekendmaking ervan in het publicatieblad van de verwerende partij. Zij regelt onder andere het verbod van handelingen die het karakter van het gebied wijzigen of in strijd zijn met de beschermingsdoelstelling van deze verordening en vermeldt de handelingen en het gebruik die van dit verbod zijn vrijgesteld.
- 5 Op 13 oktober 2020 heeft de verzoekende partij een verzoek tot rechterlijke toetsing van de LSG-verordening ingediend. Naar nationaal recht kan een erkende vereniging voor milieubescherming – behoudens de mogelijkheid van een aanvullende procedure volgens § 4, lid 1b, UmwRG – de nietigverklaring vorderen van een besluit betreffende de goedkeuring van plannen en programma’s indien een vereiste SMB of een SMB-vooronderzoek noch is uitgevoerd, noch op een later tijdstip is uitgevoerd (§ 4, lid 4, eerste volzin, juncto lid 1, eerste volzin, nr. 1, UmwRG).
- 6 De verwijzende rechter vraagt zich af of uit de SMB-richtlijn en de habitatrichtlijn volgt dat in het kader van de vaststelling van een verordening tot aanwijzing als

beschermde landschapsgebied zoals de onderhavige op grond van § 36 UVPG juncto §§ 36, eerste volzin, nr. 2, 34, lid 1, eerste volzin, BNatSchG een SMB moet worden verricht of in ieder geval een besluit van de lidstaat betreffende het verrichten van een dergelijke beoordeling moet worden vastgesteld. Dienaangaande hangt het af van de uitlegging van de aan de nationale bepalingen ten grondslag liggende Unierechtelijke bepalingen van artikel 3, lid 2, onder b), van de SMB-richtlijn juncto artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn en de antwoorden op de daartoe voorgelegde prejudiciële vragen.

Korte uiteenzetting van de motivering van de verwijzing

- 7 Vergelijkbare vragen rijzen in veel van de bij de verwijzende rechter aanhangige toetsingsprocedures. Van de beantwoording van de prejudiciële vragen hangt de beoordeling af van de doeltreffendheid van een groot deel van de FFH-beschermingsverordeningen in Nedersaksen (alleen in Nedersaksen zijn 385 FFH-gebieden betrokken) en juist ook elders in de Bondsrepubliek Duitsland. Ook voor overeenkomstig vormgegeven handelingen uit andere lidstaten zijn verstrekkende rechtsgevolgen denkbaar.
- 8 Met betrekking tot de toepassing van artikel 3, lid 2, onder b), van de SMB-richtlijn juncto artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn op de onderhavige LSG-verordening gaat de verwijzende rechter er onder verwijzing naar de rechtspraak van het Hof (arrest van 12 juni 2019, CFE, C-43/18, EU:C:2019:483, punten 39 en 46) vanuit dat deze verordening onder het begrip „plannen en programma’s” valt in de zin van artikel 2, onder a), van de SMB-richtlijn en bovendien moet worden beschouwd als „plan” in de zin van artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn.
- 9 Eerste prejudiciële vraag: de verwijzende rechter vraagt zich af hoe de overwegingen van het Hof in het arrest van 12 juni 2019, CFE, C-43/18, EU:C:2019:483, punten 49 en 50, moeten worden uitgelegd en neigt tot de opvatting dat het afhangt van de inhoud van de afzonderlijke bepalingen in een aanwijzingshandeling. Volgens de overwegingen van de habitatrichtlijn moet elk plan of programma dat een significant effect kan hebben op de instandhoudingsdoelstellingen van een aangewezen gebied, op passende wijze worden beoordeeld.
- 10 Het begrip „beheer” in artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn moet volgens de Commissie worden uitgelegd in de zin van de uitlegging van artikel 6, lid 1, van de habitatrichtlijn. Onder de gebiedsbeheervrijstelling vielen derhalve alleen activiteiten die direct verband houden met of nodig zijn voor het nakomen van de instandhoudingsdoelstellingen van een gebied. Plannen moeten gescheiden worden beoordeeld wanneer zij naast een instandhoudingscomponent ook nog andere componenten bevatten (zie Mededeling van de Commissie, C(2018) 7621 final, blz. 44 e.v.).
- 11 In deze zin houden volgens de verwijzende rechter bepalingen in een handeling tot aanwijzing van een gebied als speciale beschermingszone direct verband met het

beheer van het gebied voor zover het de bescherming als zodanig en de vaststelling van beschermings- en instandhoudingsdoelstellingen alsmede de opstelling van hierop betrekking hebbende geboden en verboden betreft. Voor zover een dergelijke handeling zoals de onderhavige LSG-verordening daarenboven met vaststelling van concrete criteria en voorwaarden een reeks activiteiten zoals onderhouden van waterlopen, visserij, landbouw en bosbouw uitzondert van de werkingssfeer van de opgestelde verboden lijkt het twijfelachtig of dergelijke bepalingen nog direct verband houden met of nodig zijn voor het nakomen van de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied. Of deze vrijgestelde activiteiten in de zin van „instandhoudingsbeheer” nodig zijn voor de instandhouding of verbetering van de staat van instandhouding van de in het gebied aanwezige typen habitats en soorten (zie Mededeling van de Commissie, C(2018) 7621 final, blz. 44) of dat de vrijstellingsbepalingen ertoe dienen om deze activiteiten niet buitensporig te beperken en om te vergaande verboden te vermijden, vereist een inhoudelijke beoordeling.

- 12 Een verschillende benadering van de bepalingen in een handeling tot bescherming van een speciale beschermingszone is volgens de verwijzende rechter mede op grond van de rechtspraak van het Hof inzake de Natura 2000-overeenkomsten (arrest van 4 maart 2010, Commissie/Frankrijk, C-241/08, EU:C:2010:114, punt 51) wenselijk.
- 13 Tweede prejudiciële vraag: de verwijzende rechter doelt hier op bepalingen die in het gebied activiteiten mogelijk maken die op zichzelf niet als zuivere maatregelen van „instandhoudingsbeheer” kunnen worden beschouwd. Een voorbeeld van een dergelijke maatregel van instandhoudingsbeheer – die de onderhavige LSG-verordening niet regelt – zou bijvoorbeeld het noodzakelijke afgrazen zijn voor de instandhouding van het natuurlijke type habitat 4030, droge Europese heide. De verwijzende rechter gaat ervan uit dat de omstreden vrijstellingsbepalingen in de onderhavige LSG-verordening tot doel hebben om in een bepaald kader de voortzetting mogelijk te maken van de tot nog toe in het gebied uitgeoefende activiteiten en per slot van rekening de commerciële exploitatie van het milieu (vrijstelling van de visserij, het landbouwkundig grondgebruik alsmede de bosbouw) en om instandhoudingsmaatregelen te treffen om het hydraulisch goed functioneren van de waterlopen te waarborgen (vrijstelling van het onderhoud van waterlopen), zodat de door de bescherming getroffen eigenaren en vruchtgebruikers niet buitensporig in hun rechten worden beperkt. Deze van de verboden van de LSG-verordening vrijgestelde activiteiten zouden bij de uitvoering ervan in een afzonderlijk geval, gelet op het ruime, op de gevolgen ervan gerichte begrip project, volgens artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn de hoedanigheid van project kunnen hebben. Aldus heeft het Hof reeds geoordeeld dat normale landbouwkundige activiteiten zoals het op of in de bodem brengen van meststoffen in de nabijheid van Natura 2000-gebieden (zie arrest van 7 november 2018, Coöperatie Mobilisation for the Environment e.a., C-293/17 en C-294/17, ECLI:EU:C:2018:882, punt 76) of de houtwinning in het kader van het bosbeheer (zie arrest van 17 april 2018, Inter-Environnement Wallonie en Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen, C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255,

punt 123 e.v.) kunnen worden aangemerkt als project in de zin van artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn. Het is duidelijk dat dergelijke activiteiten kunnen worden geacht geen verband te houden met of nodig te zijn voor het beheer van het gebied, maar mogelijk voor het gebied afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kunnen hebben.

- 14 Derde prejudiciële vraag: indien sprake is van een (deel van een) plan dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied dan is voor de vraag of voor het aannemen van dat plan een beoordeling van de gevolgen voor het gebied in de zin van artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn moet worden verricht, de vraag doorslaggevend of het plan afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten voor het gebied significante gevolgen zou kunnen hebben. In twijfelgevallen moet volgens de rechtspraak van het Hof een dergelijke beoordeling van de gevolgen voor het gebied worden verricht (zie arrest van 7 september 2004, Waddenvereniging en Vogelbeschermingsvereniging, C-127/02, EU:C:2004:482, punt 44 en arrest van 29 juli 2019, Inter-Environnement Wallonie en Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen, C-411/17, EU:C:2019:622, punt 134).
- 15 Volgens de rechtspraak van het Bundesverwaltungsgericht (hoogste federale bestuursrechter, Duitsland) kan alleen sprake zijn van mogelijke aantasting van een Natura 2000-gebied door een verordening betreffende een beschermingszone indien de verordening voldoende bindende concrete voorwaarden bevat aan de hand waarvan een aantasting van het gebied kan worden beoordeeld (zie BVerwG, arrest van 26 januari 2023 – 10 CN 1.23 e.a. –, ECLI:DE:BVerwG:2023:260123U10CN1.23.0, punt 17). Volgens de verwijzende rechter is in casu aan dit vereiste voldaan. Bij de uitvoering van de met de vrijstellingsbepalingen van de LSG-verordening mogelijk gemaakte activiteiten kan een aantasting van de in het gebied aanwezige natuurlijke habitats en soorten van communautair belang niet a priori worden uitgesloten. Naast maatregelen als onderdeel van het toegestane onderhoud van waterlopen zouden ook de in de LSG-verordening toegestane visstandmaatregelen tot aantasting van de in deze verordening genoemde diersoorten van communautair belang kunnen leiden. Datzelfde geldt voor de bij de LSG-verordening vrijgestelde handelingen in verband met de reguliere landbouw, waarbij het onzeker is of de bepalingen volstaan om het lozen van meststoffen en pesticiden in de beschermde waterlopen passend te verhinderen. Ook bij de vrijstelling van de reguliere bosbouw is onduidelijk of de beperkingen in de LSG-verordening volstaan om een aantasting van de in deze verordening vermelde habitattypen „bos” uitgesloten te achten.
- 16 Volgens de verwijzende rechter zou voordat een project wordt uitgevoerd waarvoor volgens de voorwaarden van artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn een voorafgaande beoordeling van de gevolgen moet worden verricht, of op het niveau van het afzonderlijke geval of indien daar wordt afgezien van het verrichten van een beoordeling van de gevolgen of dat de maatstaf van de beoordeling wordt bepaald door een vrijstellingsbepaling, op het voorafgaande planniveau een beoordeling van de gevolgen moeten worden verricht. Op grond van de

vervlechting van artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn met artikel 3, lid 2, onder b), van de SMB-richtlijn zou wat vorm betreft een beoordeling op planniveau overeenkomstig de procedurevoorschriften van de artikelen 4 tot en met 9 van de SMB-richtlijn kunnen worden verricht. De redenering dat de opsteller van de verordening met de concrete vormgeving van de vrijstellingsbepalingen van de LSG-verordening al heeft beoordeeld dat de vrijgestelde activiteiten in de concreet nog toegestane vorm niet in strijd zijn met het verbod op verslechtering van artikel 6, lid 2, van de habitatrichtlijn, kan de verwijzende rechter niet volgen. In het dossier bevinden zich geen documenten met betrekking tot een dergelijke beoordeling.

- 17 Vierde prejudiciële vraag: er moet van worden uitgegaan dat de in het FFH-gebied „Bäche im Artland” in de LSG-verordening vrijgestelde activiteiten met betrekking tot het onderhoud van de waterlopen, de visserij, het landbouwkundig grondgebruik en de bosbouw aldaar al vele jaren werden uitgeoefend voordat het gebied op voorstel van de Bondsrepubliek Duitsland door de Commissie werd opgenomen in de lijst van gebieden van communautair belang overeenkomstig artikel 4, lid 2, derde alinea, van de habitatrichtlijn en het gebied vervolgens werd aangewezen als speciale beschermingszone overeenkomstig artikel 4, lid 4, van de habitatrichtlijn door middel van de litigieuze LSG-verordening. Verder zouden de in de LSG-verordening vastgestelde beperkingen ertoe kunnen leiden dat een intensivering of een uitbreiding van de vrijgestelde activiteiten niet meer mogelijk is.
- 18 Daaruit zou enerzijds kunnen worden geconcludeerd dat de huidige staat van instandhouding van het gebied zich in elk geval ook onder de voortdurende invloed van de betrokken activiteiten in het gebied zou kunnen ontwikkelen. Anderzijds vraagt de verwijzende rechter zich af in hoeverre in dat verband de rechtspraak van het Hof inzake het vervallen van de verplichting tot het verrichten van een beoordeling van de gevolgen voor het gebied in de zin van artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn in aanmerking moet worden genomen bij een op zichzelf staand doorlopend project respectievelijk bij één enkel project, waarbij wordt vereist dat de plaatsen waar en de voorwaarden waaronder van de betrokken activiteiten hetzelfde zijn (zie arrest van 7 november 2018, Coöperatie Mobilisation for the Environment e.a., C-293/17 en C-294/17, EU:C:2018:882, punt 81 e.v.).
- 19 Vijfde prejudiciële vraag: om als maatregel te worden ingedeeld die het gebruik van een klein gebied op lokaal niveau bepaalt, moet een plan volgens de rechtspraak van het Hof door een lokale instantie zijn voorbereid en vastgesteld en moet het betrokken gebied in relatie tot de territoriale bevoegdheid van de lokale instantie een geringe omvang hebben (arrest van 21 december 2016, Associazione Italia Nostra Onlus, C-444/15, EU:C:2016:978, punt 68). In deze zin wijst de verwerende partij erop dat het FFH-gebied „Bäche im Artland” ongeveer 1 095 ha (10,95 km²) groot is, terwijl het grondgebied van de Landkreis Osnabrück ongeveer 2 121 km² bedraagt. Bij een zuiver kwantitatieve benadering zou

vermoedelijk het merendeel van de FFH-gebieden evenwel als kleine gebieden in de zin van artikel 3, lid 3, van de SMB-richtlijn moeten worden beschouwd.

- 20 Ervan uitgaande dat sprake is van de voorwaarden van artikel 3, lid 3, van de SMB-richtlijn zou moeten worden verduidelijkt of de instanties van de lidstaten moeten veronderstellen dat er vermoedelijk aanzienlijke milieueffecten zijn. Volgens de verwijzende rechter moet bij de aanwijzing van een Natura 2000-beschermingszone op grond van de Unierechtelijk beschermde status met de opname van het gebied in de lijst van gebieden van communautair belang doorgaans ook worden uitgegaan van significante gevolgen voor het milieu wanneer het betrokken gebied als klein gebied op lokaal niveau in de zin van artikel 3, lid 3, van de SMB-richtlijn moet worden ingedeeld.
- 21 Zesde prejudiciële vraag: het hangt in het onderhavige geval af van de beantwoording van de vraag of volgens het Unierecht de inbreuk op het verrichten van een SMB gevolgen kan hebben voor de doeltreffendheid van het gehele plan of alleen voor onderdelen van het plan. Overigens is het antwoord op deze vraag van aanzienlijk praktisch belang voor de autoriteiten die plannen in de zin van de SMB-richtlijn uitwerken en vaststellen.
- 22 Zevende prejudiciële vraag: de verwijzende rechter wenst te vernemen of de overwegingen van het Hof betreffende de ontvankelijkheid van een beoordeling achteraf van de gevolgen voor het gebied om concrete projecten in de zin van richtlijn 2011/92/EU te legaliseren ook kunnen worden toegepast op programma's en plannen in de zin van de SMB-richtlijn die algemener van aard zijn en waarbij bij de vaststelling ervan sprake is van een grotere vormgevingsvrijheid dan bij de goedkeuring van concrete projecten in de zin van richtlijn 2011/92/EU. De resultaten van een milieubeoordeling met inachtneming van de vereisten van de artikelen 4 tot en met 9 van de SMB-richtlijn beïnvloeden de marge bij de vaststelling van een algemeen vormgegeven programma en plan in de zin van de SMB-richtlijn op doorslaggevende wijze zodat bij een achteraf verrichte „open einde” milieubeoordeling doorgaans ook belangrijke wijzigingen van het reeds aangenomen plan of programma in aanmerking komen. Dat pleit ervoor dat – anders dan in het afzonderlijke geval de milieubeoordeling voor voorgenomen projecten volgens de artikelen 4 tot en met 10 van richtlijn 2011/92/EU – de milieubeoordeling voor een plan of een programma volgens de artikelen 4 tot en met 9 van de SMB-richtlijn niet na het aannemen ervan achteraf kan worden verricht; veeleer moet juist van een nieuw plan of een nieuw programma worden uitgegaan en moet bij de voorbereiding en voor het aannemen ervan een milieubeoordeling volgens de artikelen 4 tot en met 9 van de SMB-richtlijn worden verricht.
- 23 Kunnen daarentegen ook bij een plan of programma de procedurele stappen van een SMB alsnog worden uitgevoerd zonder dat het nodig is een nieuw plan of programma vast te stellen of aan te nemen dan rijst de vraag of dat alleen kan onder dezelfde strikte voorwaarden als voor het alsnog verrichten van een milieubeoordeling van het project volgens richtlijn 2011/92/EU.